

Öğretim Görevlisi Abdullah AYDIN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi.

Bilecik Şeyh Edebali University,
Faculty of Islamic Sciences.
Bilecik, TÜRKİYE

abdullah.aydin@bilecik.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4909-9203>

<https://ror.org/00dzfx204>

Hadislerin Anlaşılmasında Arka Plan Bilgisi (Ebû Süfyân Herakliyus Görüşmesi Rivayeti Örneğinde)*

Background Information in Understanding Hadiths (In the Example of the Narration of the Meeting of Abu Sufyan with Heraclius)"

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 27 Şubat 2024 / 27 February 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Nisan 2024 / 22 April 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2024 / 30 June 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf | Citation

Aydın, Abdullah. "Hadislerin anlaşılmasında arka plan bilgisi (Ebû Süfyân Herakliyus görüşmesi rivayeti örneğinde)". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 6 (Haziran 2024), 159-165.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme

Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Abdullah AYDIN).

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi

Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

* Yılmaz Hayati. *Hadislerin Anlaşılmasında Arka Plan Bilgisi (Ebû Süfyân Herakliyus Görüşmesi Rivayeti Örneğinde)*. İstanbul: Motto yayınları, 2022.

Öz

Kur'ân-ı Kerim'le birlikte dinin ana kaynağını oluşturan hadislerle ilgili iki temel mesele bulunmaktadır: Sübût ve delâlet. Sübût problemi hadislerin Rasûlullah'a aidiyetini tespit ile ilgiliyken delâlet, anlaşılmasına dair sorunları ele alır. Hadis metnlerinin delaletinde yani doğru anlaşılmasında ise bütüncül yaklaşım son derece önemlidir. Bu yaklaşım iki temel unsura dayanmaktadır. İlki rivayetin tüm tariklerinin bir arada değerlendirilmesi, ikincisi rivayetlerle ilgili metin dışı bağlam olarak adlandırılan harici bilgilerin toplanmasıdır. Bu yazı, Ebû Süfyân ile Herakliyus'un görüşmesinin yer aldığı *Sahîh-i Buhârî*'deki rivayetin örnek olarak kullanıldığı, hadislerin anlaşılmasında metin dışı bağlamı bilmenin doğru yorumun ön koşulu olduğunu somut olarak ortaya koyan, "Hadislerin Anlaşılmasında Arka Plan Bilgisi" adlı eseri değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Delâlet, Sübût, Bağlam, Cem'u't-turuk.

Background Information in Understanding Hadiths (In the Example of the Narration of the Meeting of Abu Sufyan with Heraclius)

Abstract

There are two main concerns regarding the hadiths, seen as one of the fundamental source of Islam along with the Holy Quran: Confirmation (subût) and indication (delâlet). While the problem of the confirmation focuses on determining whether the hadiths belong to the Prophet Muhammad, the indication, in this sense, deal with the problems regarding the comprehension of evidence. A holistic approach is extremely very important in understanding the hadith texts correctly. This approach is based on two basic elements. The first is to evaluate all aspects of the narration together, and the second is to collect information about the narrations, called non-textual context. This article aims to introduce the work called "Background Information in the Understanding of Hadiths", which concretely demonstrates that to acknowledge the non-textual context is a prerequisite for correct interpretation in comprehending the hadiths, in thought the narration reported in Sahih al-Bukhari at which the meeting of Abu Sufyan and Heraclius is described, is used as an example.

Keywords: Hadith, Indication, Confirmation, Context, Gathering of Tariks.

Hadis tarihinin, sünnetin ifadesi olarak nakledilen hadislerle ilgili biri sübût diğeri delâlet olmak üzere iki temel meseleye çözüm bulma çabasının tarihi olduğu söylenebilir. Hadislerin sübûtu yani sıhhat durumları onların kaynağına aidiyetinin sağlamlığı ile ilgiliyken delâleti ise rivayetlerin doğru anlaşılmasıyla alakalıdır. Hadislerin Rasûlullah'a aidiyetinin tespit edilmesi kadar doğru anlaşılması da önemlidir. Hadis tarihi bunlar için harcanan çabaların sonucunda ortaya çıkan eserlerle doludur. Hadis rivayet ve usûl eserleri genel olarak hadislerin sübûtunu incelerken özellikle hadis şerhleri rivayetlerin doğru anlaşılmasının ürünü olarak tarihteki mümtaz yerini almıştır. Hadisleri doğru anlama çabaları günümüzde de devam etmektedir. Zira hadislerin doğru yorumlanması doğru anlaşılmasına bağlıdır. Doğru anlaşılması ise Hadis Usûlünde "cemu't-turuk" olarak kavramsallaştırılan rivayetlerin tüm tariklerinin bir arada değerlendirilmesi ile hadis metninin ortaya çıktığı sosyal, kültürel, siyasi, tarihi ve coğrafi unsurları yani metin dışı bağlama dair bilgilerin dikkate alınmasına dayanan bütüncül bakışa bağlıdır. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim üyesi Prof. Dr. Hayati Yılmaz, Bizans kralı Herakliyus ile o esnada ticaret için Şam bölgesinde bulunan ve henüz Müslüman olmamış Ebû Süfyân arasında geçen diyalogun yer aldığı Buhârî'nin *Sahîh*'indeki rivayeti örnek aldığı ve "Hadislerin Anlaşılmasında Arka Plan Bilgisi" adını verdiği incelemesiyle hadisi doğru anlama usûlünün somut bir örneğini sunarak literatüre önemli katkıda bulunmuştur. Hadise bütüncül bakışın ilk aşaması sayılan rivayetlerin tüm tariklerinin bir arada değerlendirilmesine dair gerek Türkçe gerekse Arapça'da kaleme alınmış pek çok eser bulunmakla birlikte metin dışı bağlamın

(sosyal, kültürel, siyasi, tarihi ve coğrafi unsurların) dikkate alınarak hadislerin anlaşılma ve yorumlanma çabasının örneği bir iki eser dışında pek bulunmamaktadır. Bu bağlamda eser hadisi anlamada bütüncül yaklaşım denilen hadisi doğru anlama yönteminin iki aşamalı yapısının ikinci aşamasını örnekleyen özgün bir eserdir. Eseri özgün kılan diğer bir özelliği de rivayette yer alan “Rûmiye” ifadesinden kastın “Roma” olduğu genel kabulüne aykırı olarak bu yerle Bağdat civarında farklı bir şehrin kastedildiğini iddia etmesi ve araştırma sonucunda “Eşrâtu vurûdîl-hadis” ismini verdiği yeni bir kavram önerisinde bulunmasıdır.

Eserini giriş ve dört bölümden oluşturan müellif, “Hadislerin Anlaşılmasında Harici Bilgilerin Gerekliliği ve Medine Döneminde Yakın Coğrafyanın Siyasi Durumu” adlı “Giriş” bölümünü (s.7-34) “Hadislerin Anlaşılmasında Harici Bilgilerin Gerekliliği” ve “Hz. Peygamber Günlerinde Yakın Coğrafyanın Siyasi Durumu” adlı iki başlık altında incelemiştir. Giriş kısmının başında hadisin tarifi ve hadis usûlü ile ilgili taktî, ihtisar, manen rivayet gibi temel birkaç kavrama değinen yazar, birinci başlıkta hadislerin doğru anlaşılmasında ilk unsurun rivayet farklılıkları denilen durumun göz önüne alınarak farklı tariklerin bir yap-boz oyununun/puzzle parçalarının birleştirilmesi gibi bir bütün haline getirilmesi olduğunu belirtmiş, bu durumun klasik eserlerimizin ana meselesi olduğunu vurgulamıştır. Hadisin seçildiği kaynak belli bir kabule mazhar olan Buhârî'nin *Sahih'i* ve eserin konusu da hadisin harici bilgiler ekseninde anlaşılması olduğu için rivayetin subût problemine temas etmeyi gerekli görmeyerek farklı tarikleri ekler kısmında göstermiştir. Hadislerin doğru anlaşılmasında ikinci unsur olan metin dışı harici bilgilerin gerekliğini “kelimenin anlamını bilmek, onun ne dediğini anlamak olmayabilir” diyerek ifade eden yazar, hadisi doğru anlamak için gerekli olan “tarihi olaylar, uluslararası ilişkiler, tıp, kimya, biyoloji, psikoloji, arkeoloji vb. ilim dalları ile ilgili hadislerin söz konusu bilgiler olmadan anlaşılamayacağını” belirterek harici bilgilerin hadisi doğru ve bütüncül perspektiften değerlendirmedeki önemine dikkat çekmiştir. Hadislerin anlaşılması için iki unsura sahip bütüncül bir incelemenin olması gerektiğini zikreden yazar, bu aşamalardan birincisinin konuyla ilgili “bütün rivayetlerin”, ikincisinin de dâhilî ve hâricî “bütün bilgilerin” bir arada değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak örnek olarak seçtiği Ebû Süfyân ile Herakliyus arasındaki görüşmenin yer aldığı rivayetin bu ikinci aşama ekseninde değerlendirileceğini belirtmiş, rivayetin genel görüntüsünü yakalamak için önce “kuşbakışı” denebilecek bir bakışla yaklaşım ardından her bir unsura daha da yaklaşarak detaylandıracağını söylemiştir. (s. 11)

“Giriş” bölümünün “Hz. Peygamber Günlerinde Yakın Coğrafyanın Siyasi Durumu” adlı ikinci başlığı “Arabistan” (Gassânîler ve Medine) ve “Asya” (Bizans İmparatorluğu, Sâsânî İmparatorluğu ve Hazar Hakanlığı) alt başlıklarıyla incelenmiştir. Yılmaz, burada Arabistan'ın siyasi tarihinde hüküm süren krallıklar ve hâkimiyet sürelerini tablo içinde belirtmiş, milattan önce hüküm sürmüş Mâin/Maan Krallığından (M.Ö. 1400-650) başlayarak Kinde Krallığına (M.S. 5 ve 6.yy) kadar Arabistan coğrafyasına dair genel siyasi tabloyu teferruata girmeden ana hatlarıyla sunmuş, ardından Arabistan coğrafyasının önemli şehirleri Mekke, Medine, Taif ve Gassânî Krallığı (M.Ö. 3.yy- M.S. 634) hakkında yerleşim tarihleri, coğrafi özellikleri ve buralarda yaşayan toplumlara dair hadisin doğru anlaşılmasına katkı sunacak “yeterli ve gerekli” bilgiler vermiştir. Bizans, Sâsânî ve Hazar Hakanlıklarını Asya başlığında ele alan yazar, hadiste doğrudan zikredilen o günün birbirleriyle sürekli savaşan iki gücü Bizans ve Sâsânî İmparatorluklarının siyasi tarihini ana hatlarıyla ele alarak aralarındaki savaşları zikretmiştir. Bu bağlamda Sâsânîlerin araştırmada yer almasının gerekçesini “Bizanslılarla uzun yıllar boyunca yaptıkları zafer ve hezimetlerle süregelen savaşların sonucunda ortaya çıkan bazı durumların Bizans imparatoru Herakliyus (?) ile Ebû Süfyân (öl. 31/651) arasındaki görüşmeye zemin hazırlamış olmasıdır. Dolayısıyla bu zemini bilmek rivayetin anlaşılmasında bir zorunluluk olarak durmaktadır.” (s. 27) şeklinde açıklamıştır. Burada rivayetle doğrudan ilgisi olmayan Hazar Hakanlığının genel siyasi

tarihinin ele alınmasının gerekçesini “Hazarların, Göktürklerin isteğiyle 626 yılında İstanbul’u kuşatan Sâsânîlere karşı Bizansa 40 bin kişilik kuvvetle yardım etmesi” şeklinde izah eden yazar, Hazarlarla ticari ve siyasi ilişkilerin Hz. Ömer döneminde İrminye ve Azerbaycan’ın fethiyle başladığını, Emevî Halifesi Hişam b. Abdülmelik (öl. 125/743) döneminde ise Müslüman olduklarını ancak daha sonra Yahudiliği kabul ettiklerini vurgulamıştır. Bu bölümde Yılmaz, Hz. Peygamber döneminin yakın coğrafyasında yani Arabistan, Şam/Ortadoğu ve Doğu Roma/Bizans ve Sâsâni/Pers imparatorluğundaki özellikle siyasi olayların Müslümanları doğrudan etkilemesi, Hazar Hakanlığının Bizans ile iş birliği içinde olması yüzünden konuya dolaylı olarak etkiye bulunması nedeniyle siyasi ve coğrafi bilgiler verdiğini belirtir. Yazarın coğrafya, tarih ve siyasi durumu anlattığı bu bölümde kullandığı haritalar, görseller, fotoğraflar, siyasi hanedanlar ve hüküm sürelerini gösteren tablolar, ülkeler ve şehirlerarasındaki mesafelerin km cinsinden belirtilmesi yoluyla okuru coğrafya ve tarihin içine çekerek canlı bir ortam ve sunduğu panoramik manzara ile dinamik bir bölüm oluşturduğu söylenebilir.

“Buhârî Rivayeti Çerçevesinde Ebû Süfyân-Herakliyus Görüşmesi” adlı ilk bölümde (s. 37-48) yazar incelemenin asıl konusunu oluşturan rivayetin Arapça metnini ve tercümesini vermiştir. Hicretin 6. yılında Mekke’li müşriklerle yapılan Hudeybiye antlaşmasından sonra Medine’ye dönen Hz. Peygamber civarda bulunan devlet başkanlarına İslam’a davet mektupları yollamıştır. Bunlardan birisi de Bizans kralı Herakliyus’tur. Herakliyus ile o esnada ticaret için Şam bölgesinde bulunan Ebû Süfyân arasında geçen olayın farklı hadis kaynaklarında yer aldığını belirten müellifin amacı rivayeti teknik açıdan incelemek olmadığı için hadisin farklı tarihlerini ilgilileri için eserin sonundaki ekler kısmına ilave etmiştir. Yazarın eserini kaleme alınış gayesini tam olarak yansıtan “anlamak, kelimelerin /lafızların anlamını bilmek ve bunları bir cümle içinde toplamanın ötesinde bir olgudur” (s.47) cümlesi doğrultusunda peşine düşeceği şu sorular diğer bölümlerde araştırılan spesifik noktaları oluşturmaktadır. Hadisi nakleden sahâbiler kimdir? Olayı kimden ve nasıl duymuştur? Herakliyus tarafından çağırılan Ebû Süfyân kimdir ve neden oradaydı? Bizans imparatoru Herakliyus kimdir? Neden Kudüs’te bulunuyordu? Kutsal haçı yerine koyma töreni neden yapıldı? Bizans-Sâsâni savaşları nasıl cereyan etti? Bizans-Sâsâni savaşlarından bahseden Rum Sûresi’nin önemi nedir? Sâsâni kralı 2. Hüsrev Pervez kimdir? Olayın Humus’ta geçen kısmındaki psikopos İbnü’n-Nâtûr kimdir? Herakliyus’un olayı sormak için mektup gönderdiği arkadaşı kimdir? Rûmiye neresidir? Herakliyus İslam’ı kabul etti mi? Ebû Süfyân ile Herakliyus arasındaki konuşmanın ve Hz. Peygamberin Herakliyus’a gönderdiği mektubun muhtevası nedir? gibi sorularla hadisi doğru anlamının zeminini oluşturacak metin dışı bağlama dair bilgilerin çerçevesini çizmiş sonraki iki bölümde bu soruların cevapları verilmiştir.

Eserin “Kişiler ve Mekânlar” isimli ikinci bölümünde (s. 51-92) yazar, ilk bölümde sorduğu sorular ekseninde rivayette yer alan gerek hadis râvisi gerekse olayda doğrudan veya dolaylı olarak adı geçen İbn Şihâb ez-Zührî (öl. 124/742), İbnü’n-Nâtûr (?), Abdullah b. Abbas (öl. 68/687), Ebû Süfyân (ö.31/651), Herakliyus (?), Dihye el-Kelbî (öl. 50/670), Adî b. Hâtim (öl. 67/686), Hâris b. Ebû Şemr (öl. ?), Tercüman, 2. Hüsrev Perviz, Dağatır, Papa, Ebû Kebşe, Erîsîler, Benü’l-Asfar, Hitân/Sünnet olanlar gibi isimleri “Kişiler”; Busra, Gazze, Kudüs, Humus ve Rûmiye şehirlerini de “Mekânlar” alt başlığında zikretmiştir. Ana hatlarıyla hayatlarını anlattığı şahısları rivayetin doğru anlaşılmasındaki yeri açısından ele alan Yılmaz, hadis tedvin tarihinin önemli şahsiyetlerinden ve hadiste sadece râvi olarak bulunan İbn Şihâb ez-Zührî’yi ele alma gerekçesini, muhtemelen Kıyamet Kilisesinin yönetimi kendisinde bulunan Kudüs’teki bölge başpsikoposu olduğunu söylediği İbnü’n-Nâtûr ile doğrudan görüşmüş ve ondan hadis rivayet etmiş olmasına bağlamıştır. Rivayetin ikinci kısmında sahneye giren ve Herakliyus’un yıldızlara bakarak gördüğü şeyler üzerine soru sorduğu İbnü’n-Nâtûr hakkında hiçbir bilginin bulunmadığını söyleyen yazar, İbn Şihâb gibi bir muhaddisin Müslüman olmamış birisinden hadis rivayet etmeyeceği

gerekçesiyle O'nun tarihi belli olmasa da İslam'a girmiş olması gerektiğini zikreder. Olayda adı geçen sahâbilerden rivâyeti nakleden asıl sahâbî olması nedeniyle Abdullah b. Abbâs, yaşadığı olayı İbn Abbâs'a anlatan ana karakterlerden Ebû Süfyân, Rasûlullah'ın mektubunu Busra valisine ulaştıran elçi Dihye b. el-Kelbî ve valinin emriyle mektubu Bizans imparatoruna ileten ve o dönemlerde Hristiyan olan Adî b. Hâtim'in hayatlarına dair ana hatlarıyla bilgiler sunularak rivayetle ilgisi bulunan diğer şahısların çalışmada yer almalarının sebepleri ele alınmıştır. Bu şahıslardan biri de rivayette Herakliyus'un peygamberin çıkıp çıkmadığına dair fikir sorduğu "Rûmiye'de ilimce kendine denk olan dostu" olarak ifade edilen şahsın kimliğine dair tartışmalardır. Bu isimle kimin kastedildiğini farklı ihtimaller ekseninde inceleyen yazar bu ismin "Dağatır" veya "Kudüs'te bulunan bir rahip" olabileceğini belirtmekle birlikte Rûmiye ifadesiyle bugünkü İtalya'nın başkenti Roma'nın kastedilmiş olma ihtimalinde ittifak bulunmasından dolayı dönemin papası "I. Honorius" de olabileceğini zikrederek onun hayatını da kısaca ele alarak meselenin "Rûmiye" nin neresi olduğunu tespitinde düğümlediğini belirtmiştir. "Mekânlar" başlığında "Şâm" bölgesinin günümüzdeki Suriye'nin başkenti Şam'ı değil Suriye, Ürdün, Filistin, Suudi Arabistan'ın kuzeyi hatta Türkiye'nin güneyini içine alan geniş bir coğrafyayı kapsadığını belirten yazar, hadiste yer alan Busrâ, Gazze, İliya/Kudüs, Hıms/Humus ve Rûmiye şehirlerinin coğrafi konumları, birbirlerine olan mesafelerini ve tarihsel açıdan önemini hadisin anlaşılmasındaki kolaylaştırıcı etkisi nedeniyle izah etmiştir. O dönemde Gassânilerin yönetiminde Bizans'ın bir valiliği olan Busrâ şehrinin eserde ele alınmasını birkaç nedene bağlayan Yılmaz, bunları Hz. Peygamber'in oraya risâlet öncesi iki defa seyahat etmesi, "Busrâ'nın Büyüğü" Haris b. Ebû Şemr'e gönderilen mektup, Bizans-Sâsanî arasındaki ilk büyük savaşın burada olması, ilk ayetleri nazil olan Rûm sûresindeki "en yakın yer" ifadesinden buraya işaret edilmiş olması şeklinde açıklar. Hadiste lafız olarak yer almayan Gazze şehrinin konuyla ilgisi Ebû Süfyân'ın içinde bulunduğu Kureyş kafilisinin ticaret için geldiği ve Herakliyus ile görüşmeden önce buldukları yer olmasıdır. Kureyş sûresinde belirtilen kış seferlerinden kastın da burası olduğunu belirten yazar ayrıca Hz. Peygamber'in büyük dedesi Hâşim b. Abdümenâf'ın bu şehirde vefat ettiğini kaydetmiştir. "Rûmiye'nin neresi olduğunun tespiti"ni çalışmanın en kritik noktası olarak niteleyen yazar, "Rûmiye neresidir?" sorusunun hala cevap beklediğini belirterek bu şehirle ilgili, Müslüman Arapların tarihte Rûmiye diye isimlendirdikleri ilki bugünkü İtalya'nın başkenti Roma, ikincisi Tisfûn/Medâin de yer alan iki şehir bulunduğunu zikreder. Klasik dönem yorumcularının ve bazı çağdaş dönem araştırmacılarının hadisteki Rûmiye kelimesi ile Roma'nın kastedildiği görüşünde olduklarını belirtip hakkında bilgilerin az olması nedeniyle ikinci ihtimal üzerine yoğunlaşmadığını ancak kendisinin buna yoğunlaşacağını vurgular. İkinci ihtimaldeki Rûmiye'nin, Dicle nehrinin kenarında Sâsanî ve Partlar tarafından kurulan yedi ayrı kentten oluşan, şehirler anlamındaki Medâin'in (bugünkü Bağdat'ın) 35 km güneyinde bir kent olduğunu vurgulayan yazar, bu kentlerin isimlerini, kurucularını, kuruldukları zamanı belirterek bunlardan birinin de Bizanslı Rum esirlerin yerleştirilmesinden dolayı Urûmiye/Rûmegân/Rûmiye adıyla bilinen yerel halklara ilaveten Hristiyan ve Yahûdilerin yaşadığı, Nestûrilerin önemli merkezi olan "vehantiok Hüsrev" şehri olduğunu söyler. Klasik kaynaklarda Rûmiye kelimesinin neredeyse kesin bir şekilde "Roma" olarak yorumlandığını "ancak böyle olmayabilir ve bu şehir Medâin'deki Rûmiye olabilir mi" sorusuna Kudüs-Roma, Kudüs-Medâin, Kudüs-Humus arası mesafeleri kuş uçuşu olarak hesaplayıp tabloda göstermesi yazarın hadiste geçen şehrin Roma olmasının zor olduğu görüşünü şöyle delillendirir: Herakliyus'un Rasulullah'tan gelen mektubu gönderdiği yer ya Roma ya da Medâindir. Mesafesi 3000 km olan Kudüs-Roma arasının o günün ulaşım şartlarına göre hızlı bir şekilde yaklaşık iki ay süreceğini, 900 km olan Kudüs-Medâin arasının ise yaklaşık bir aylık mesafede olduğunu belirtir. Herakliyus'un mektubu gönderdiği Kudüs'ten 350 km uzaklıktaki Humus'a geçip burada 2-3 hafta

kaldığı düşünülürse Medâin'e yolladığı mektubun cevabının bu süre içinde Humusa gelmesi muhtemeldir. Bu şehrin Medâin olması ihtimalini güçlendiren başka deliller de serdeden yazar, bu şehir Roma olsaydı Vatikan'daki papanın yani 1. Honorius'un Herakliyus'a denk din adamı olması gerektiğini zikrederek mektubun kendisine gönderildiği Uskûf'un Müslüman olduğu ve bunu açıklaması üzerine öldürüldüğü bilgisinden yola çıkarak tarihte böyle bir duruma maruz kalan hiçbir papa veya kardinal bilinmediği için Roma ihtimalinin gündem dışında kaldığını belirtir. Yazar ayrıca böyle bir mektup Roma'ya gittiyse Vatikan papalık arşivlerinde saklanıyor olması gerektiğini ve buna ulaşmanın ise sıfır ihtimal olduğunu da vurgular.

Yazar, "olaylar" (s. 95-106) adlı üçüncü bölümde iki olaydan bahsetmektedir. Bizans-Sâsânî savaşları ve bu savaşların sonuncusundan bahseden Rûm sûresinin nüzûlü. İlk bölümde sorduğu "Herakliyus neden Kudüs'teydi?" sorusunun cevabı olarak Bizans-Sâsânî arasındaki savaş tarihini ana hatlarıyla ele alan Yılmaz, ayrıca Hz. Peygamber'in yolladığı İslâm'a davet mektubunun İmparatora Kudüs'te bulunduğu sırada ulaşıp ulaşmamasının cevabını da vermiştir. Buna ilaveten iki büyük devletin uzunca süre savaşması sonucunda zayıf düşmeleri, Müslümanların Sâsânî devletini tamamen, Bizansın ise Suriye, Irak ve Anadolu'da yer alan topraklarını fethetmelerine imkân sunduğunu belirtir. Bu savaşların Mekke'deki yansımaları zikredilerek Rûm sûresinin ilk altı âyetinin anlamı ve kısa tefsiri yapılmış, sûrenin inişi zamanı ile Bizans- Sâsânî arasındaki son savaşın zamanı ile ilgili ortaya çıkan tarih sorunlarına temas edilip çözüm ihtimalleri sıralanmıştır. (s. 105-106)

Eserin "Hadisin anlaşılmasının inşası" (s. 109-140) başlığını taşıyan dördüncü bölümü, giriş ve ilk üç bölümde incelenen parçaların "metin ve muhteva inşası" başlıkları altında bütün halinin, genel resminin gösterildiği bir bölüm şeklinde tasarlanmıştır. Metinde yer alan tarih, devlet, toplum, şahıs, mekân ve olayların bilgisinin elde edildiğini belirten yazar bu bilgiler çerçevesinde olayın gerçekleşme safhalarını tarih ve mantık silsilesi içinde kronolojik olarak sıralamaya tabi tutmuş, rivayetin aktarılması esnasında aralarda ortaya çıkan kopmaları birleştirerek 38 madde halinde metni yeniden inşa etmiştir. (s. 110-113) Muhtevayı da bütün bir hikâyenin anlatımı şeklinde tasviri bir yöntemle betimlemiş adeta sahnelenen bir oyunun senaryosunu nakletmiştir. Kişi, yer ve olaylarla ilgili sahne ortaya konulmuş, Ebû Süfyân ile Herakliyus arasındaki konuşmaların ve Hz. Peygamber'in mektubunun klasik şerh yöntemi olan *kavlühü* yöntemiyle tahlilinin yapılmasıyla muhteva inşası oluşturulmuştur. Tarihi bir olayın senaryolaştırılması diyebileceğimiz muhteva inşası başlığı da yazarın buraya kadar elde ettiği bilgileri bir bütün halinde değerlendirip sunmasındaki başarılı üslûbuna işaret etmektedir.

Yılmaz, sonuç bölümünde (s. 141-145) Hudeybiye'nin önemine ve ortaya çıkardığı sonuçlara temas ederek antlaşmanın Hz. Peygamber'e devlet başkanlarına mektup gönderme fırsatı sunduğuna dikkat çekmiştir. Rivayetlerde "görünenin" ardında "görünmeyen" arka plan bilgilerinin bulunduğunu, doğru anlama ve yorumlama için bunları araştırmanın elzem olduğunu vurgulamış ve bu durumu ifade eden özellikle hadis alanında çalışanların dikkate alması gereken yeni bir kavram önerisinde bulunmuştur. İlhamını "Esbab-ı vurûdi'l-hadis" ve "eşrâtü's-sâ'at" kavramlarından aldığını belirten yazar, Hadis Usûlünde ihtiyaç oldukça kavramlaştırma çabalarının da devam edeceğini belirtmiş, "hadisi oluşturan şartlar incelenmedikçe hadis ya reddedilecek ya da tevakkuf edilecektir" diyerek ilim ehline "Eşrâtu vurûdi'l-hadis" kavramını önermiş ve ilgisine Tıp, Kimya, Arkeoloji, Mikrobiyoloji, Jeoloji, Kuantum, Temel parçacık ve Uzay Fiziği gibi farklı disiplinleri ilgilendiren arka plan çalışması yapılmadan anlaşılacak hadis örnekleri sunmuştur.

Sonuç

Eserde yazarın genel olarak Türkçe'yi iyi kullandığı, meramını akıcı, sade ve anlaşılır bir uslûpla ustaca ifade ettiği görülmekle birlikte kitabın genel görüntüsüne zarar vermeyen sınırlı sayıdaki yazım hataları göze çarpmaktadır. “kasırsirin Barış Antlaşması” (s. 9) ifadesi “Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması”, “hürkar mahfilî” ise (s. 117) “hünkâr mahfilî” şeklinde düzeltilmelidir. Bazı kelimelerin yazımındaki farklılıklar da dikkat çekmektedir. Dagâtır (s. 71, 72, 90, 91), Dağâtır (s. 85, 136); Ebû Bekir (s. 103), Ebu bekir (s. 104); Übey b. Halef (s. 103), Ubey b. Halef (s. 104). *Sahîh-i Buhârî*'deki rivayette İbnü'n-Nâtûr olarak geçse de bu ismin yazılışı farklı rivayetlerde İbnü'n-Nâzûr (اِبْنُ النَّاطُور) şeklinde de yer almaktadır. Eserde bazı yerlerde (s. 104) kelimeler arasında boşluk bırakılmamış olması okumayı zorlaştıran bir etken olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca eserin eleştirilebilecek bir noktası da yazarın önerdiği kavramı muhteva olarak çağrıştıran “Sebeb-i rivâyet/Sebeb-i îrâdi'l-hadis” ve “Bağlam” kavramlarıyla ilişkisine dair açıklama yapmamış olmasıdır.

Kitabın kapağında İslam, Bizans ve Sâsani ilişkilerine işaret etmek amacıyla Hz. Peygamber'in mektubunun, Bizans'ın dönemindeki sembolü Ayasofya ve Sâsâni İmparatorluğunun sembolü Medâin şehrinde inşa edilen Tâk-ı Kisrâ'nın resimlerinin kullanılmasının muhtevayla uyumlu bir tercih olduğu söylenebilir. Son olarak Siyaset, Coğrafya, Sosyoloji, Tarih, Tefsir gibi farklı ilim dallarıyla ilgili bilgilerin bir araya getirildiği disiplinler arası bir mahiyet arz eden bu eser, sübût/sıhhat eleştirilerinden uzak kalarak hadisi metin dışı bir takım arka plan bilgileri ekseninde somut örnek üzerinden anlamaya odaklanması, “Roma” olarak genel kabul görmüş “Rûmiye”nin farklı bir yer olduğu iddiası ve hadis alanına yeni bir kavram önerisi sunmasıyla ilim tarihindeki yerini alarak sonraki çalışmalara ufuk açıcı bir katkıda bulunacağı muhakkaktır.

Kaynakça / References / المصادر

Yılmaz Hayati. *Hadislerin Anlaşılmasında Arka Plan Bilgisi (Ebû Süfyân Herakliyus Görüşmesi Rivayeti Örneğinde)*. İstanbul: Motto yayınları, 2022.